

Л.М. Усаченко,

к.філос.н, доцент кафедри державної політики та управління
політичними процесами НАДУ

ПУБЛІЧНІ КОНСУЛЬТАЦІЇ ЯК БАЗОВИЙ ФОРМАТ ВІДНОСИН УРЯДОВИХ ТА ГРОМАДСЬКИХ СТРУКТУР: СВІТОВИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Розглянуто основні принципи та положення проведення публічних консультацій у Канаді, Європейському Союзі, Україні. Запропоновано положення щодо підвищення ефективності взаємодії урядових і громадських структур.

Ключові слова: публічні консультації, групи інтересів, Біла Книга.

Демократичні умови розвитку будь-якого суспільства вимагають активної участі громадськості у виробленні політики. Останнім часом зростає значення публічних обговорень, оскільки в Україні з'являється значна кількість різних груп інтересів у суспільстві; існують відмінності позиції таких груп щодо певних питань державної політики; відбувається збільшення рівня самосвідомості громадян і їх бажання брати участь у виробленні державної політики.

Сьогодні в Україні кількість суспільних обговорень державної або партійної політики подекуди перейшло межі розумного, але принципових зрушень щодо впливу громадян на політику не відбувається. Ми вважаємо, що це наслідок недосконалості самого механізму здійснення цих обговорень.

Існує декілька принципових положень, що визначають ефективність публічних обговорень, зокрема:

- з ким вони проводяться: з невизначеною “громадськістю” або з групами інтересів;
- як організовано час обговорень: як набір виступів або як цілісна дія;
- як обробляються та використовуються результати обговорень: як прийняття “резолуцій” або аналіз позицій сторін.

Ми стверджуємо, що більшість обговорень саме проводяться з невизначеною аудиторією як набір окремих виступів і з метою прийняття заздалегідь підготовлених резолюцій або взагалі без мети на продовження, що є

відтворенням радянської практики “демонстрації демократії”.

За часів свого президентства Л.Д. Кучма видав указ про необхідність публічних консультацій під час розробки документів державної політики [4]. Така норма присутня і в Тимчасовому регламенті діяльності Кабінету Міністрів [8]. Але паралельно діють звичні закриті формати підготовки різних документів з іншими процедурами і форматами, наприклад при підготовці та затвердженні Державних програм.

Після подій осені 2004 р. наростає активність і нетерпіння громадянського суспільства, яке намагається активно співпрацювати з владою. До Президента і уряду направлено велику кількість звернень громадян, організовано гарячі лінії, створюються громадські ради. Проте нереформована командно-адміністративна урядова машина не має механізмів взаємодії з громадськими представниками груп інтересів. Влада не випускає публічних документів про свої наміри, плани, аргументи щодо державної політики указів, постанов і законопроектів. Звертаючись до світового досвіду, можна наголосити, що суспільству і владі гостро потрібні Зелені та Білі Книги чи будь-які інші публічні документи про зміст державної політики, що становитимуть основу для змістовного суспільного діалогу.

Нами проведений аналіз, який дає змогу визначити загальні труднощі для центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ) щодо впровадження консультацій з громадськістю (табл.).

Таблиця

Особливості консультацій з громадськістю в Україні та країнах Заходу

Україна	Західні демократії
Влада не виносить на обговорення концепції або аналітичні обґрунтування документів, що готує	Основою методики публічних консультацій, що впроваджені в Європейському Союзі та інших країнах розвиненої демократії, є поетапне узгодження рішення. Без запровадження поетапності в обговоренні рішень досягнення європейських стандартів є неможливим
Влада після прийняття рішень продовжує дискусію щодо їх доречності	Існує поняття про “єдиний голос уряду”. Після прийняття рішення всі урядовці однаково його тлумачать у своїх публічних виступах. Це забезпечує зрозумілість для населення політики уряду.
Відсутня традиція координації підготовки та	Робота “з громадськістю” є абстрактною,

<p>виконання рішення в тих випадках, коли залучені різні учасники. Консультації з громадськістю є складовою цього процесу координації, який ще треба вибудувати. На сьогодні не існує достатньо структурованого суспільства, ні відповідних процедур, ні вмінь, але є технічні засоби подолання існуючої ситуації та впровадження міжнародних стандартів</p>	<p>невизначеною в соціальному просторі та проміжку діяльності, що не має і не може мати чітких адміністративних процедур. На Заході працюють з групами інтересів, яких можливо визначити та з якими можливо організувати конструктивний діалог</p>
<p>Започатковано процес упровадження публічної політики в діяльність ЦОВВ. У цьому процесі передбачені процедури консультацій з групами інтересів щодо пріоритетів державної політики. Але це впровадження йде дуже повільним. В Україні ще домінує діяльність виконавчих органів влади за дорученнями, а не за власними стратегіями. Перехід від управління за дорученнями до управління за пріоритетами та стратегічними планами вимагає проведення планових публічних компаній на підтримку політики ЦОВВ як інструменту для забезпечення зрозумілості та прозорості політики. Більшість цих документів вже створено на основі західних зразків, але постає питання як їх зробити реальними процедурами управлінського життя.</p>	<p>Уся технічна робота по консультаціям з групами інтересів, як правило, покладається на незалежні НДО або інші неурядові організації. В Україні такої послідовної практики не має.</p>

Міністерство економіки в рамках проекту “Діалог для реформ” у роботах з реалізації Указу Президента України розробляла набір процедур і форматів для проведення публічних консультацій для урядових структур [13]. Цей пакет документів зроблено на основі аналізу міжнародного досвіду та досвіду реалізованих проектів *МЦПД* з публічної політики. Але і в ньому міститься двозначність щодо того, з ким проводяться консультації з громадськістю або групами інтересів. Крім цього цей пакет документів так і не став основним для роботи ЦОВВ.

У Секретаріаті Кабінету Міністрів у 2003 р. було створено Департамент комунікацій влади та громадськості, який веде активну роботу з упровадження ефективних комунікацій між владою та громадськістю.

За інформацією, викладеною на сайті Департаменту у 2006-2007 рр. органами виконавчої влади проведено близько 2500 заходів, пов’язаних з консультаціями з громадськістю (розміщення проектів нормативних документів

на офіційних сайтах, засідання громадських рад і колегій, громадські слухання, “круглі столи”, конференції, семінари, форуми, прямі телефонні лінії та ін.). Представниками громадськості надано понад 12000 пропозицій, з них близько 6700 враховано органами виконавчої влади.

Але проблема інституціоналізації комунікацій між владою та групами інтересів залишається дуже гострою, бо завдання впровадження стандартів і форматів публічних консультацій ще не вирішено.

Скажімо, робота з групами інтересів досить розвинутою є в Канаді, де існують не лише нормативно-правові акти з цієї тематики, але й посібники, якими можуть користуватися у своїй роботі державні службовці.

В одному із таких посібників Френк Клей дон, заступник міністра, в передмові вказує, що Міністерство сільського господарства та продовольства Канади консультиється з іншими учасниками процесу, коли:

- важливі рішення щодо державної політики та програм або поточних проблем вплинуть на сільськогосподарський та продовольчий сектори;
- необхідно отримати думку різних зацікавлених сторін – до прийняття рішення – з метою прийняття більш поінформованого та ефективного рішення в міністерстві;
- необхідне чітке розуміння різних точок зору, навіть якщо консенсусу не завжди можна досягнути;
- міністерство та сектор у цілому виграють від створення сприятливого середовища для обміну поглядами, ідеями та інформацією [15].

Міністерство вважає консультації інтерактивним процесом, що сприяє участі громадськості в урядовому процесі прийняття рішень. Консультації передбачають серйозний розгляд усіх точок зору та відсутність задалегідь визначеного результату; вони заохочують участь у формулюванні бачення, визначенні державної політики, вирішенні проблемних питань, а також розробці та реалізації програм.

Проводячи консультації, Міністерство сільського господарства та продовольства Канади орієнтується на федеральні стандарти, що застосовуються до консультативного процесу.

Автори посібника наголошують, що ґрунтовне, попереднє планування є основою консультації. Успіх відомчих консультацій залежить від чітко визначених цілей та очікувань й ефективності організації консультацій, у тому числі від роботи за результатами як оцінка та комунікація. Важливо також сформулювати чіткий графік, створити можливості для зв'язків всередині міністерства та передбачити шляхи обміну та використання інформації, отриманої під час консультацій.

Посібник задає загальну схему проведення консультацій (рис.).

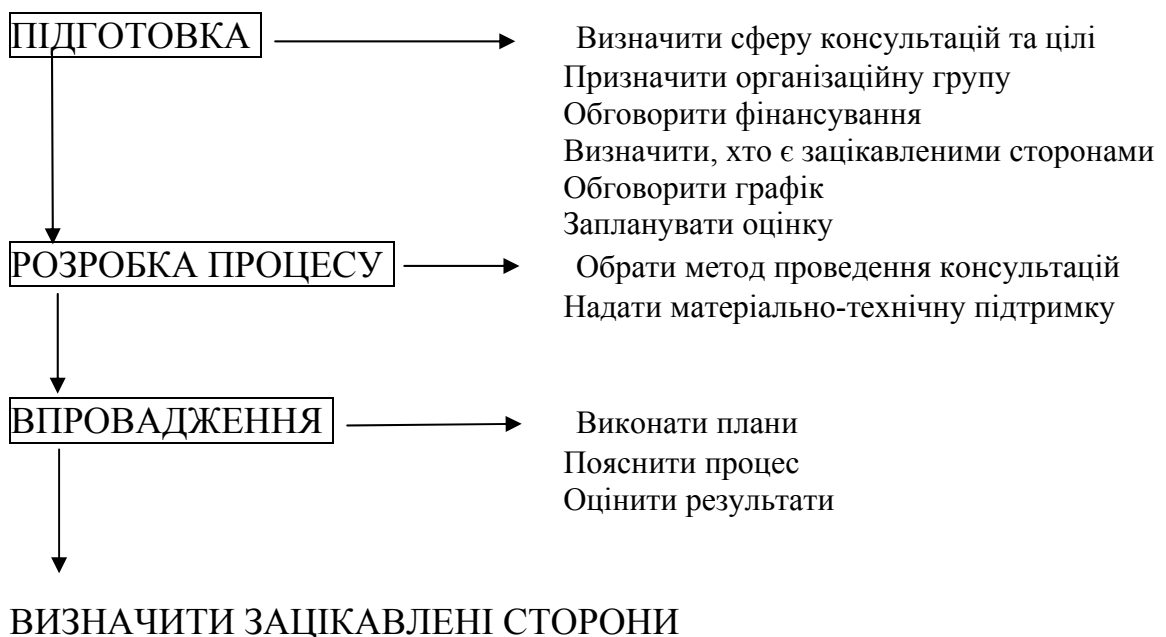

Рисунок. Основні кроки організації консультаційного процесу

Приймаючи рішення щодо зацікавлених сторін, необхідно визначити значення та складність проблеми, щоб зрозуміти, як можна забезпечити відображення різноманітних наявних інтересів. Особлива увага приділяється виділенню цих зацікавлених сторін, для чого рекомендується таке:

Визначити критерії, за якими будуть відбиратися відповідні зацікавлені сторони. Використовуючи критерії, визначити список зацікавлених сторін, з якими слід проконсультуватися; визначити, з ким не будете консультуватися і чому.

- Не забудьте про інші міністерства, провінції та іноземні уряди.
- Якщо вагаєтеся, чи включати групу, схиліться до того, щоб включити

її або дайте потенційним учасникам можливість виключити себе самим.

– Визначте список тих, хто повинен бути поінформований щодо консультації, але не обов'язково особисто залучений, наприклад організації, що належать до спілок або інші працівники міністерства.

– Якщо можливо, отримайте відгук щодо вашого списку учасників від існуючого комітету, колег або експертної групи, створеної для допомоги в проведенні консультації.

Можливі такі критерії визначення зацікавлених сторін:

- безпосередній інтерес (економічний, правовий, політичний) у питанні;
- знання або досвід у даній сфері⁴
- представництво тих, на кого вплинуть зміни, що будуть наслідком консультацій⁴
- потреба краще ознайомитися з політикою, програмою або регулюванням та потенціал для критики в подальшому (який можна попередити через залучення до консультації);
- торгівля та промисловість;
- науковці та дослідники;
- виробники, обробники сільськогосподарської продукції та інші представники агробізнесу;
- споживачі;
- представники різних регіонів і різних статей;
- екологічні групи.

Ми звернули увагу на цей посібник тому, що він написаний від імені урядової структури для використання в уряді. Тобто це свідчить про добре налагоджену практику. Він дає розуміння про групи інтересів, чого так не вистачає при організацій публічних заходів в Україні.

Тут під громадськістю розуміється будь-яка група представників суспільних організацій або взагалі окремих громадян. Залучення в такому форматі не має визначення того, скільки та яких людей треба запросити на обговорення, щоб вони репрезентували громадську думку та як використати результати цих обговорень.

Групи інтересів мають кожний раз визначену кількість, своїх представників у громадському просторі і результати обговорень можливо аналізувати з точки зору їх відношення та пропозицій змін щодо запропонованих урядових рішень

В ЄС мета проведення консультацій полягає в тому, щоб зібрати коментарі або пропозиції зацікавлених сторін. Це есе детально розглядається в працях [11; 12; 14].

Механізм консультацій є елементом діяльності всіх інституцій ЄС через законодавчий цикл, починаючи від визначення напрямків політики до підготовки пропозиції Комісії щодо прийняття закону та його впровадження. Залежно від наміру пропозиції, завдання консультацій полягає в тому, щоб зібрати коментарі/пропозиції або зауваження від представників регіональних і місцевих влад, недержавних організацій, асоціацій, окремих громадян, академічних кіл, технічних експертів і представників третіх країн, що можуть зацікавлені.

У своїй резолюції щодо Білої Книги “Європейська управлінська поведінка” Європейський парламент відзначив : “Консультації із зацікавленими сторонами можуть тільки додавати, але не замінювати процедури та рішення інституцій, що приймають рішення; тільки Рада та Парламент як законодавці несуть відповідальність за рішення щодо законодавчих процедур. Саме тому Європейська Комісія дає можливість зацікавленим сторонам висловитися, а не голосувати”.

Процес проведення консультацій має бути інституціоналізованим. Для цього в ЄС вибрані організації-посередники, які організують цей процес.

Інституціоналізація механізму консультацій для Комісії, Парламенту та Ради відбувається через спеціальні дорадчі органи, такі як Економічно-соціальний Комітет (ЕСК) та Комітет регіонів (КР). Комісія надає можливість цим комітетам відігравати активну роль у процесі проведення консультацій.

У 2001 р. Європейська Комісія видала Протокол щодо співпраці з ЕСК та КР, метою якого було закріплення функцій Комітетів як “посередників” між організованим громадянським суспільством (відповідає ЕСК) та

представниками регіонального рівня (відповідає КР). Ніщцька Угода визначає роль ЕСК у Співтовариствах, зазначивши, що Комітет має складатися з представників різних економічних та соціальних компонентів організованого громадянського суспільства.

Виконання цього протоколу здійснюватиметься відповідно до внутрішніх інструкцій (посібника) для департаментів Комісії. Згідно з Протоколом, Комітети отримають завдання організувати консультації від імені Комісії.

Консультації проводяться з чітко визначеними зацікавленими сторонами, а не з громадськістю взагалі.

Важливо приділити увагу виклику, що стоїть перед Європейською Комісією під час проведення консультацій – забезпечення адекватного та рівного ставлення до всіх зацікавлених сторін. У свою чергу Комісія висловила намір “запобігати ситуації, в якій особи, що приймають рішення, братимуть до уваги пропозиції лише однієї сторони або надаватимуть перевагу окремим привілейованим групам”.

Незважаючи на те, що групи інтересів для консультацій підбираються відповідно до теми або сфери, Комісія має забезпечувати участь у консультаціях усіх відповідних зацікавлених сторін суспільства.

Процес консультацій спирається на організації громадянського суспільства.

Відповідно, організації громадянського суспільства відіграють важливу роль як фасилітатори широкого політичного діалогу (policy dialogue). У Білій Книзі Європейська Комісія наголосила на важливості залучення цих організацій до процесу консультацій.

Щоправда, деякі складнощі існують через відсутність загальновизнаного або принаймні законодавчо затвердженого терміну “організації громадянського суспільства”. Але такий вислів може використовуватися для опису таких організацій:

- гравці ринку праці (профсоюзи, федерації роботодавців – тобто соціальні партнери);
- організації, що репрезентують соціальних та економічних гравців, які

не є соціальними партнерами за визначенням (організації споживачів);

– неурядові організації, які збирають людей для вирішення спільних проблем (у сфері захисту навколишнього середовища або прав людини, благодійні організації, організації освіти та тренування);

– територіальні громадські організації (community-based organizations, тобто організації, що створені на рівні територіальних громад для вирішення їх проблем, – це можуть бути спілки молоді, асоціації родин та інші типи організацій, через які громадськість бере участь у місцевому житті, релігійних спілках).”

Ефективність консультацій забезпечується такими визначеними принципами та процедурами:

– чіткий зміст консультацій. Усі переговори щодо консультацій мають бути чіткими та лаконічними та містити всю необхідну інформацію для надання коментарів;

– публікації. Комісія зобов’язана надавати відповідну інформацію для підвищення рівня обізнаності громадськості та адаптувати свої комунікаційні канали (радіше йдеться про канали, через які розповсюджується інформація) для забезпечення інформаційних зацікавлених сторін. Не виключаючи інші комунікаційні методи, інформація про відкриті громадські консультації має бути розміщена в Інтернеті та анонсована в “єдиному інформаційному пункті”;

– часові рамки для участі. Комісія завжди повинна мати час на планування та відповіді на запрошення та письмові внески. Відповідно до внутрішніх правил Комісія приймає внески/коментарі від зацікавлених сторін протягом шести тижнів під час письмових публічних консультацій та протягом 20 днів у разі консультацій у формі зустрічей;

– підтвердження та зворотний зв’язок. Отримання внесків від зацікавлених сторін має підтверджуватися. Результати відкритих публічних консультацій мають обов’язково бути розміщені на веб-сайтах, що пов’язані з “єдиним інформаційним пунктом”;

– особливі умови для фокусних консультацій. У разі проведення фокусних консультацій, Комісія має забезпечувати можливість усіх

зацікавлених сторін до висловлення своїх позицій.

Щодо України, то наведемо співвідношення завдань та функцій Управління зв'язків з громадськістю, що їх було визначено в Положенні про Управління зв'язків з громадськістю, з проблемами функціонування Управління; це вказує на розрив між прописаними завданнями та функціями та щоденною діяльністю:

– розрив між роботою Управління та наявними пріоритетами Міністерства не дає можливості оцінити політичний результат. Також критичним залишається проблема визначення аудиторії, з якою працює Управління;

– паперовий документообіг значно гальмує процеси інформаційного обміну в Міністерстві та за його межами. Тобто форма роботи канцелярії не відповідає новим завданням – через це частину її функцій роздані по різних управлінням (відповіді на запити, оформлення підписки);

– інформаційна система Міністерства не гнучка та відокремлена від потреб управлінь;

– комунікації в середині Міністерства недостатньо розвинені для представлення його роботи назовні;

– недостатньо чітко прописані функції управління та його працівників;

Аналіз показав, що є точки, де робота гальмується або не виконується, наприклад між Управлінням та керівництвом Міністерства:

– управління виконує багато пожежних завдань;

– для керівництва не підготовлені основні послання щодо політики Міністерства.

Між Управлінням та іншими управліннями:

– не має чітких процедур і форматів взаємовідносин;

– постійні порушення планів підготовки матеріалів з боку інших управлінь.

Між Управлінням та інформаційною службою:

– зайві процедури роботи з сайтом;

– відсутність доступу до мережі у частини співробітників.

Між Управлінням та ЗМІ

– невизначений розподіл функцій з прес-службою;

Між управлінням та НДО

– невизначені завдання та форми роботи з НДО.

Між управлінням та контакторами:

– немає аналізу ефективності роботи контакторів щодо інформаційного обслуговування.

Між управлінням та проектом Світового банку "Діалог для реформ":

– не визначені форми передачі досвіду проекту до Управління.

Недоліки щодо організації, планування та оцінки діяльності Управління:

– не визначені стратегічні завдання управління та довгостроковий план їх висвітлення та суспільної підтримки;

– існуючі плани не виконуються через великий обсяг пожежних запитів;

– регулярна оцінка діяльності управління з боку курівництва не проводиться;

– немає системи стандартів і форматів;

– окремі напрямки робіт (робота з листами, робота з пресою, робота з НДО) не мають чітких процедур та достатнього інформаційного забезпечення, тобто розвинених баз даних, Інтернету;

– передача технологій не організована;

– не визначені критерії успішної роботи управління та окремих працівників.

Можливо визначити, що труднощі та низка ефективність діяльності підрозділів, що займаються зв'язками з громадськістю є наслідками того, що:

– вони працюють у контексті застарілого документообігу;

– не спираються на стратегічні документи міністерств;

– не мають стандартів та форматів своєї діяльності;

– не вміють працювати з групами інтересів.

Як зазначено в європейській Білій Книзі, основні принципи та мінімальні стандарти для консультацій мають бути доповнені двома інструментами, які зараз розробляє Європейська Комісія:

– набір принципів щодо використання експертної оцінки, який має на меті зібрати успішний досвід проведення консультацій. Ці принципи використовуватимуться кожного разу, коли Комісія працюватиме над розробкою політики та потребуватиме так званого академічного підходу. Його будуть використовуватися разом з мінімальними стандартами, які зазначені в даній Комунікації, особливо коли виникатиме потреба у співпраці експертів і зацікавлених сторін;

– установлення обмежень для більш систематичного діалогу між асоціаціями регіональних та місцевих урядів в ЄС.

Ми вважаємо, що експертна оцінка є необхідним етапом публічних консультацій, на якому урядові аналітичні обґрунтування політичних рішень проходять випробування на реалістичність та повноту. У процесі експертної оцінки аналітичних пропозицій треба отримати відповіді на такі питання:

1. Чи вірно виділена проблема? Чи вважаєте Ви цю проблему центральною для даного напрямку? Якщо ні – яку проблему Ви пропонуєте розглянути?

2. Чи правильно визначені причини, що зумовлюють існування проблеми? Чи існують інші причини, на які можливо вплинути?

3. Чи достатньо глибоко проаналізовано міжнародний досвід щодо вирішення даної проблеми? Чи відомий Вам інший міжнародний досвід щодо вирішення поставленої проблеми?

4. Чи вірно виділені варіанти вирішення проблеми? Чи вони є реалістичними? Якщо існують інші варіанти, то які саме?

5. Чи вірно визначені очікувані наслідки від упровадження пропонованої політики? Якщо ні, то які ще наслідки можуть бути?

6. Чи реалістично складено план упровадження пропонованої політики, чи можливо буде реалізувати запропонований план? Які є перешкоди, ризики та ресурси щодо впровадження?

Тобто консультації з експертами задають інше розширене бачення самих проблем, їх причин і можливих наслідків реалізації прийнятих урядових рішень, що значно підвищує їх якість.

Публічні консультації передбачають обговорення актуальних питань політики, визначення позицій зацікавлених сторін щодо них і врахування їх результатів під час розробки та впровадження політичних рішень.

Ефективність публічних консультацій забезпечується завдяки розробці та дотриманню принципів і стандартних процедур підготовки й проведення обговорення та використання його результатів.

Основні процедури підготовки та проведення публічного обговорення такі:

1. Проведення дослідження політики та визначення предмета публічного обговорення.
2. Створення організаційної групи з підготовки та проведення обговорення.
3. Розробка програми публічного обговорення.
4. Підготовка списку учасників обговорення.
5. Поінформування зацікавлених сторін.
6. Організація матеріально-технічного забезпечення для проведення обговорення.
7. Проведення публічного обговорення.
8. Здійснення оцінки проведеного обговорення.
9. Узагальнення результатів проведеного обговорення
10. Розповсюдження та використання результатів обговорення

Для визначення найефективніших форм консультацій із зацікавленими сторонами необхідно:

– здійснити ідентифікацію та аналіз основних чинників, які визначатимуть форму проведення консультацій;

– розглянути основні характеристики різних форм проведення консультацій і визначити найефективнішу форму, виходячи з цілей проекту та основних чинників.

З-поміж основних чинників, які визначають форму проведення консультацій із зацікавленими сторонами, основними можна вважати такі:

– цілі проведення консультацій;

- наявність людських і фінансових ресурсів для підготовки та проведення консультацій;
- наявність часу для підготовки консультацій;
- складність питання, щодо якого проводяться консультації;
- можливий рівень розбіжностей між позиціями зацікавлених сторін, ризик недосягнення консенсусу тощо.

Якщо предмет консультацій є комплексним питанням, його можна поділити на кілька аспектів, розгляд яких може тривати доволі тривалий час і здійснюватися із застосуванням різних форм проведення консультацій та під час цілої низки заходів. Ці та інші чинники взаємозалежні та взаємодоповнювані. Неврахування одного з них ставить під сумнів або суттєво ускладнює проведення консультацій як таких.

За результатами проведеного публічного обговорення потрібно підготувати звіт з коротким описом проведеного заходу та аналіз позицій, висловлених представниками різних зацікавлених сторін під час дискусії та роботи в групах.

Звіт про проведення публічного обговорення має включати:

1. Загальну інформацію про проведене публічне обговорення.
2. Спільні позиції різних зацікавлених сторін.
3. Акценти різних зацікавлених сторін.
4. Розбіжності в позиціях зацікавлених сторін.
5. Критику одних зацікавлених сторін іншими.
6. Рекомендації зацікавлених сторін.
7. Оцінка проведеного обговорення.

Додатки до звіту.

Ці основоположні правила проведення публічних консультацій, на жаль, не є поширеними в українській практиці і наслідком цього є низька ефективність вже багатьох публічних обговорень.

Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити висновок про необхідність активного впровадження стандартів і форматів публічних консультацій прийнятих у Європейському Союзі, бо це є необхідною умовою вступу до ЄС.

Кроком до цього є залучення громадськості до процесу прийняття політичних рішень шляхом безумовного виконання положень Тимчасового Регламенту роботи Кабінету Міністрів України щодо процедур підготовки урядових документів; проведення досліджень груп інтересів щодо конкретних урядових рішень та забезпечення доступу представників цих груп до процесу прийняття рішень. При обговоренні урядових рішень надавати публічну оцінку можливих наслідків прийняття урядових рішень для різних суспільних груп; забезпечення публічного моніторингу виконання урядових рішень.

Список використаних джерел:

1. Постанова Кабінету Міністрів “Деякі питання щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики” від 15 жовтня 2004 р. № 1378. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
2. Постанова Кабінету Міністрів України “Про внесення змін до постанов кабінету міністрів України від 26 лютого 1993 р. № 143 і від 30 березня 1998 р. № 383” (зменшення сплати за реєстрацію об’єднань громадян) від 31 травня 2006 р. № 768. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
3. Постанова Кабінету Міністрів України “Про проведення всеукраїнського конкурсу “Приязна адміністрація” від 18 липня 2007 р. № 933. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
4. Указ Президента України “Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади” від 1 серпня 2002 р. № 683. – Режим доступу: <http://www.kuchma.gov.ua/main/whatto-636>
5. Указ Президента України “Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у процесі формування та реалізації державної політики” від 31 липня 2004 р. № 854. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
6. Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства” від 21 листопада 2007 р. № 1035. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
7. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 жовтня 2004 р. № 759-р “Про роботу центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення відкритості у своїй діяльності, зв’язків з громадськістю та взаємодії із засобами масової інформації”. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
8. Тимчасовий регламент Кабінету Міністрів України: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 5 червня 2000 р. № 915. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
9. Вдосконалення консультацій із зацікавленими сторонами в практиці роботи уряду України / В.Т. Нанівська, Н. Гнидюк, А. Бега. – К., 2004.
10. Засади публічної політики для громадських організацій / В.М. Гнат, О.В.Гуменюк, В.Т. Нанівська, В.А. Нікітін, М.В. Сунгуровський; За ред. В.Т. Нанівської. – К., Оптима, 2004.
11. Нікітін В.А. Публічна політика для громадських організацій. Практичні рекомендації щодо робіт у сфері публічної політики / Ред. В.Т. Нанівська. – К.: Міжнародний центр перспективних досліджень, 2007.
12. Посібник щодо проведення публічних консультацій / В.Т. Нанівська, Н. Гнидюк, В. Горшкова, Н. Дніпренко, Т. Маркіна, А. Шпичко. – К., 2004.
13. Проект “Діалог для реформ”, www.dialog.me.gov.ua.
14. Янг Е., Куїнн Л. Як написати дієвий аналітичний документ у галузі державної політики: Практичний посібник для радників з державної політики у Центральній і Східній

Європі / Пер. з англ. С. Соколик; наук. ред. пер. О. Кілієвич. - К.: К.І.С. – 2003.

15. *Paul Brown*. A manager's guide to policy formulation & analysis. – Canada, 2000.

***Usachenko L.M.* Public consultations as base format of relations of governmental and public structures: world and Ukrainian experience.**

Basic principles and positions of public consultations conducting are examined in Canada, European union, Ukraine. An author is offered a few positions in relation to the increase of co-operation efficiency of governmental and public structures.

Key words: public consultations, interest groups, White-book.

***Усаченко Л.М.* Публичные консультации как базовый формат отношений правительственных и общественных структур: мировой и украинский опыт.**

Рассматриваются основные принципы и положения проведения публичных консультаций в Канаде, Европейском союзе, Украине. Автором предложено несколько положений относительно повышения эффективности взаимодействия правительственных и общественных структур.

Ключевые слова: публичные консультации, группы интересов, Белая Книга.